

ЕКСПЛІКАЦІЯ ЯК СПОСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СКЛАДОВОЇ НЕОЛОГІЗМІВ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Маслова Світлана Яківна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри філології

Одеського національного морського університету

вул. Мечникова 34, Одеса, Україна

Статтю присвячено вивченню способів відтворення культурної складової неологізмів у сучасному англомовному масмедійному дискурсі як проблеми перекладу на матеріалі текстів з таких видань, як-от: "BBC", "CNN", "The Independent", "The Washington Post", "The Economist". Методологічну основу цієї наукової розвідки складає комплексний міждисциплінарний підхід до аналізу способів відтворення неологізмів загалом та їхнього культурної специфіки зокрема, який передбачає застосування культурологічного та герменевтичного підходів. Вихідним положенням дослідження слугувало твердження про те, що експлікація як різновид перекладу вживається не лише для відтворення фактуальної інформації, але й також для збереження у вербальній структурі тексту культурної складової новоутворених лексичних одиниць.

Актуальність дослідження зумовлена широким застосуванням прийому експлікації в перекладознавстві як одного із способів адекватного розуміння інформації іншомовного джерела, проте питання, пов'язані з особливостями його застосування, вивчалися мовознавцями побіжно, у вигляді окремих зауваг у процесі вивчення лексичних труднощів перекладу. Мета статті – визначення способів експлікації при перекладі неологізмів в англомовному масмедійному дискурсі.

До ключових результатів дослідження відносимо таке: за допомогою експлікації можна передати значення будь-якого безеквівалентного слова в оригіналі. Опис, пояснення, тлумачення, як розгорнутий спосіб перекладу застосовується у тих випадках, коли немає іншого шляху: поняття, яке не може бути передане транскрипцією, доводиться просто пояснювати. Недоліком цього способу перекладу є його громіздкість і багатослівність, тому його доцільно застосовувати лише у тих випадках, де можна обійтися доволі коротким тлумаченням. Доведено, що продуктивність експлікації під час перекладу англомовних неологізмів українською мовою пояснюємо розбіжностями у засобах творення цих лексичних одиниць в обидвох мовах.

Ключові слова: неологізм, переклад, експлікація, культурна складова англомовний масмедійний дискурс.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У сучасних умовах глобалізації світу, під час активної взаємодії мов і культур на всіх рівнях комунікації зростає науковий інтерес до вивчення способів трансляції культурної самобутності відображених у різних мовних явищах в цільову культуру у процесі перекладу. За таких умов переклад стає полем зіткнення і гармонізації світів різних культур, чи окремих лінгвокультурних особистостей, що знаходить свій вияв, у першу чергу, у масмедійному дискурсі. Цілком очевидним є той факт, що з маргінального об'єкта лінгвістичних досліджень переклад перетворився в одне з центральних питань гуманітарних наук у цілому. При цьому він все частіше розглядається як культурний, ніж суто мовний феномен [3; 5; 6] і може бути визначений як «інструмент культурного освоєння світу і розширення колективної пам'яті людства, фактор самої культури» [2, 247].

Актуальність дослідження зумовлена широким застосуванням прийому експлікації в

перекладознавстві як одного із способів адекватного розуміння інформації іншомовного джерела, проте питання, пов'язані з особливостями його застосування, вивчалися мовознавцями побіжно, у вигляді окремих зауваг у процесі вивчення лексичних труднощів перекладу [1; 2; 3; 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Одним з поширених способів відтворення безеквівалентної лексики в цілому, й неологізмів зокрема, є експлікація або ж описовий переклад. До описового (або пояснювального) перекладу часто вдаються, якщо у мові перекладу відсутній еквівалент або варіантна відповідність англійському новоутвореному слову/ словосполученню. Іншими словами, експлікація під час перекладу полягає у розкритті значення лексичної одиниці вихідної мови за допомогою розгорнутих словосполучень, чи навіть речень, які передають не тільки фактуальну, але й культурну інформацію щодо ознак/властивостей явища, яке позначає ця лексична одиниця, тобто

за допомогою її дефініції (тлумачення) мовою перекладу. Недоліком цього способу перекладу вважаємо той факт, що його застосування призводить до якісної та кількісної зміни фактальної інформації у тексті перекладу загалом, і фонові/культурної інформації зокрема. Застосування експлікації вважаємо виправданою у тому випадку, коли переклад видається неможливим через відсутність адекватних відповідників у мові перекладу.

До слова, у лінгвістичних працях вживають також терміни «deskриптивна перифраза» (описовий зворот, за допомогою якого явище, предмет, особа, реалія називається не прямо, а описово, через характерні для неї риси), «пояснювальний (описовий) переклад», «опис, пояснення, тлумачення». Проте вивчення експлікації як способу відтворення культурної складової англійських неологізмів сучасного масмедійного дискурсу ще не був предметом системного перекладознавчого аналізу.

Мета статті – визначення способів експлікації під час перекладу неологізмів в англійському масмедійному дискурсі. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: виявити функціональні особливості неологізмів в англійському масмедійному дискурсі; простежити способи експлікації неологізмів під час відтворення їхньої культурної складової українською мовою. Об'єктом дослідження стали неологізми в англійських масмедійних текстах. Предметом – способи еквівалентного відтворення англійських неологізмів, що вживаються під час перекладу англійського масмедійного дискурсу. Матеріалом дослідження слугував сучасний американський та британський масмедійний дискурс, представлений уривками зі статей таких видань, як-от: "BBC", "CNN", "The Independent", "The Washington Post", "The Economist". Методологічну основу цієї наукової розвідки складає комплексний міждисциплінарний підхід до аналізу способів відтворення неологізмів загалом та їхнього культурного забарвлення зокрема, який передбачає застосування культурологічного та герменевтичного підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експлікація (від лат. explicatio) – у широкому значенні «пояснення», «уточнення поняття, значення слова». В мовознавстві цей термін ввів Р. Карнап [4, 3-81] для роз'яснення неточних або «амбівалентних» понять, що вживаються в повсякденному житті чи на початкових етапах наукового аналізу. Ми дотримуємося позиції В. Н. Комісарова [5, 213], який розуміє експлікацію як будь-який переклад оригі-

нальної інформації на рівні граматики або лексики, або ж на рівні глобального контексту та фонових знань. Експлікація зазвичай пов'язана із заміною лексичних одиниць, що не мають еквівалентів у мові перекладу, на споріднені, схожі чи більш зрозумілі їхні еквіваленти у мові перекладу.

В англо-українських словниках неологізмів порівняно мало еквівалентів відповідним англійським одиницям [7]. Певні труднощі під час перекладу становлять, як неологізми, так і авторські оказіоналізми, через відсутність прямих відповідників в українській мові. Власне описовий переклад можна передати як коментар у самій структурі вербального тексту або у вигляді виноска. Варто наголосити на тому, що різні групи безеквівалентної лексики мають свою структуру коментування, типові контексти перекладу, різний рівень інформативності залежно від об'єкту тлумачення (фонових знань українського читача, рівень ерудиції). Як показав аналіз ілюстративного матеріалу найбільш розлогих коментарів потребує суспільно-політична лексика, у нашому випадку, англійські неологізми, які функціонують в масмедійному дискурсі.

Розглянемо деякі приклади застосування експлікації під час передачі культурної складової англійських неологізмів у текстах сучасного масмедійного дискурсу: "Blue" states, like California, New York and Illinois, whose economies turn on finance, trade and knowledge, are generally richer than "red" states (ISB, IR). "Сині" штати (штати, які під час голосування надають перевагу Демократичній партії) такі як, Каліфорнія, Нью Йорк та Іллінойс, економіка яких зосереджена на фінансуванні, торгівлі та інтелектуальній праці, здебільшого заможніші за "червоні" штати (штати, що голосують за Республіканську партію). Пояснення, що містяться в цьому описовому перекладі, можуть бути достатньо розлогими та громіздкими. Звичайно, можливість скорочення цих пояснень під час перекладу залежить від реального контексту. Проте, коли з попереднього або наступного викладу очевидно, про що конкретно йде мова, немає необхідності в подальшому докладному поясненні цих лексичних інновацій.

Звернемося до наступного прикладу: Prominent Tartan Army member Ian Black has voiced optimism that Scotland can still progress to next summer's finals in Portugal (TAO, IR). При передачі цього неологізму доцільно, на наш погляд, застосувати транслітерацію самої реалії з експлікацією її значення, як-от: Відомий вболівальник шотландської футбольної команди,

якого прийнято називати як одного з “Тартан Армі”, з оптимізмом виразив своє сподівання на те, що Шотландія все ще може вийти у фінал наступного літа в матчі з Португалією.

В деяких випадках, неологізми, наприклад, такі як *Obamanomics*, *“Red Tory”*, *“Uncle Tomism”* можна відтворити за допомогою кальки “Обаманоміка”, “Червоний Топі” та “Дядько Том” з уточнюючим поясненням новоствореного суспільно-політичного явища. Такий прийом досить яскраво передає емоційне забарвлення новостворених понять. Наведемо приклади їх перекладу в контексті масмедійних текстів:

Economically, Obamanomics represents a belief in the need for governments to stimulate their economies with spending increases and tax cuts paid for by increases in borrowing (O, IR). – Суть економічного терміну “Обаманоміка” (економіка періоду президента Барака Обами) полягає в тому, що уряду необхідно стимулювати економіку за допомогою збільшення витрат та зниження податків, виплачених за рахунок збільшення запозичень.

Phillip Blond, the self-described “Red Tory” thinker, explains why he thinks individualism is a left wing idea, and why the community is and should be at the centre of Conservatism (PB, IR). – Філіп Блонд, який сам себе називає “Червоним Топі” (послідовник напряму в політичній філософії та традиції консерватизму), пояснює чому індивідуалізм є поняттям лівих, і чому суспільство має стати на бік консерватизму.

Palestinian journalist Abdel Bari Atwan describes policy of US President Barack Obama as an “Uncle Tomism” – an epithet derived from Harriet Beecher Stowe’s 1852 novel, Uncle Tom’s Cabin (PJC, IR). – Палестинський журналіст Абдель Барі Атвал описує політику президента США Барака Обами як “Дядька Тома” (поняття, що позначає політику зрадництва інтересів негритянського населення США неграми) — авторський епітет, запозичений з роману “Хатина дядька Тома” Гаррієта Бічер-Стоу 1852 року.

Як показав перекладацький аналіз ілюстративного матеріалу експлікацію можна здійснювати двома способами:

а) за допомогою пояснювального перекладу, якщо в еквіваленті розкриваються, есплікуються суттєві елементи значення перекладного слова, наприклад: *The affected Nipsa employees are to hold a one-day strike on Friday 30 October and will then begin a work-to-rule protest from Monday 2 November* (UST, IR). – Постраждали снівробітники підприємства “Ніпса” планують провести одноденний страйк в п'ятницю 30 жовтня, а

потім з понеділка 2 листопада приєднаються до “італійського страйку” (протест робітників з вимогами дотримання всіх пунктів трудового договору).

б) за допомогою підставного перекладу — такий прийом передачі неологізму, при якому як еквівалент використовують вже існуюче в мові перекладу слово (або словосполучення), яке не є неологізмом, проте характеризується достатньою спільністю значень з вихідним словом. Наприклад: *The consumerisation of IT has given us all a much greater freedom to choose precisely what information is accessed at the appropriate time* (TFS, IR). – Постійне орієнтування на користувачів ІТ призвело до того, що сьогодні в нас є вільний доступ до отримання необхідної інформації в будь-який час.

Таким чином, наведені україномовні аналоги англійських неологізмів можуть бути ширшими чи вужчими за значенням, ніж відповідний перекладений неологізм. Такий відповідник-аналог умовно прирівнюється до неологізму, оскільки має з ним спільне семантичне ядро.

Експлікація є також, на нашу думку, дією для відтворення смислу конверсійних абревіацій, зокрема телескопізмів, утворених шляхом усічення та словоскладання на рівні принаймні двох морфем: *bluejack* (*Bluetooth*+*highjack*) – здійснити телефонний «наліт»; «тимчасово захопити мобільний телефон іншої людини шляхом надсилання анонічного текстового повідомлення через систему мобільного зв'язку». Наприклад: *The tourist was “bluejacked” – surreptitiously surprised with a text message sent using a short-range wireless technology called Bluetooth* (CPM, IR). – На туриста здійснили «телефонний наліт» – незнацька здивували текстовим повідомленням, надісланим через короткохвильову систему мобільного зв'язку Блутус.

Підводячи підсумки дослідження, необхідно зауважити, що за допомогою перекладацького прийому експлікації можна передати значення будь-якого безеквівалентного слова в оригіналі. Опис, пояснення, тлумачення, як розгорнутий спосіб перекладу застосовуємо у тих випадках, коли поняття, яке не може бути передане транскрипцією, доводиться просто пояснювати. Недоліком цього способу перекладу, на наш погляд, є його громіздкість і багатослівність, тому його доцільно застосовувати у тих випадках, де можна обійтися доволі коротким тлумаченням: *a Brownite* – прихильник політичних поглядів Брауна; *a Blairite administration* – уряд прихильний до політики Тоні Блера.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, експлікація вживається не лише для відтворення фактуальної інформації, але й також для збереження у вербальній структурі тексту культурної складової неологізмів для передачі загального колориту новоутвореної лексики в текстах масмедійного дискурсу. Продуктивність експлікації під час перекладу

англомовних неологізмів українською мовою пояснюємо розбіжностями у засобах творення цих лексичних одиниць в обидвох мовах.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні інших адекватних способів відтворення англомовних неологізмів в українських перекладах у текстах масмедійного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заботкіна В. І. Нова лексика сучасної англійської мови. М.: Вища школа, 1989. 126 с.
2. Зацний Ю. А. Неологізми англійської мови 80-90 років ХХ століття. Запоріжжя : РА «Тандем-У», 1997. 396 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми : посібник. Вінниця: Нова книга, 2004. 574 с.
4. Карнап Р. Значение и необходимость. Исследование по семантике и модальной логике : монографія. М.: Изд-во инстр. лит-ры, 1959. 384 с.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М.: Высшая школа, 1990. 253 с.
6. Терехова Г. В. Теория и практика перевода : учебное пособие. Оренбург : ГОУ ОГУ, 2004. 103 с.
7. Цвиллинг М. Я. Переводные эквиваленты неологизмов в словаре и тексте. М.: Просвещение, 1984. 317 с.

REFERENCES

1. Zabotkina V. I. (1989) Nova leksyka suchasnoi anhliiskoi movy. M. : Vyshcha shkola. [in Ukrainian]
2. Zatsnyi Yu. A. (1997) Neolohizmy anhliiskoi movy 80 90 rokiv XX stolittia. Zaporizhzhia : RA «Tandem-U». [in Ukrainian]
3. Karaban V. I. (2004) Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problem: posibnyk. Vinnytsia : Nova knyha. [in Ukrainian]
4. Karnap, R. (1959). Meaning and Necessity: a Study in Semantics and Modal Logic. [monograph]. Moscow. [in Russian]
5. Komissarov, V.N. (2013). Theory of Translation (linguistic aspects). Moscow. [in Russian]
6. Terekhova H. V. (2004) Teorii i praktika perevoda: Uchebnoie posobiie. Orenburg : HOU OHU. [in Russian]
7. Tsvilling M. Ya. (1984) Perevodnyie ekvivalenty neologizmov v slovare i tekste. M. : Prosveshcheniie. [in Russian]

EXPLICATION AS MEANS OF PRESERVING NEOLOGISMS' CULTURAL COLOURING IN ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATIONS

Maslova Svitlana Yakivna

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Philology Department
Odessa National Maritime University
Mechnikov Street, 34, Odessa, Ukraine*

The article deals with the most optimal translation strategies of rendering neologisms' cultural colouring in modern English mass media discourse that have been selected from the British and American newspaper articles ("BBC", "CNN", "The Independent", "The Washington Post", "The Economist"). The methodological basis of this research is a complex analysis of ways of reviling neologisms in general, and their cultural nature in particular, which is fulfilled within cultural and hermeneutic approaches. The article also focuses on the fact that the main task of the translator is to achieve adequacy of translation, i.e. to apply different translation transformations and at the same time to ensure that the translation accurately conveys specific cultural peculiarities and stylistic intention of the source text. The starting point of the study is the fact that explication as a translation method can be used not for rendering factual information only, but also for preserving in a verbal structure of English mass media texts cultural peculiarities of new lexical words.

The actuality of the article is prompted by a wide use of explication as a translation device of transmitting adequate information from a foreign source, though the questions of peculiarities of its usage have not been investigated completely enough, but through the prism of lexical translation difficulties. The goal of the article is to determine equivalent ways of rendering (explication) English neologisms in modern mass media discourse into the Ukrainian language.

The results of the study can be summarised as follows: explication, or descriptive translation can be applied only in cases when there are no brief and accurate equivalents for new objects or phenomena in the target language.

Key words: neologism, translation, explication, cultural colouring, English newspaper discourse.